

Effektivt eller modernt utvecklingsamarbete?

En organisationsteoretisk analys av 1990-talets svenska
biståndsorganisation

Abstract

The focus of this essay is Swedish bilateral development aid. With the help of organization theory I analyse the development aid strategies and policies of the 1990s, in order to examine how and why they were introduced. I investigate three different types of aid organization, namely structural adjustment programmes, political conditionality tied to aid co-operation, and equality policy as part of development co-operation. I analyze the introduction and subsequent use of these three co-operation forms to see whether they were applied and adopted into Swedish development aid because more efficient measures were required or because they were the most recent and modern ways of dealing with development co-operation.

Organization theory presents these two ways of analyzing organization. They are occasionally competing and sometimes complementing each other in explaining organization. In this case I come to the conclusion that the accession of the structural adjustment programmes and equality policy in Swedish development aid all were introduced for reasons of both efficiency and new ways of thinking to a certain extent. The introduction of political conditionality measurements was mainly introduced out of efficiency reasons. Both models of organization analysis can therefore be used in explaining the organization of Swedish development policy in the 1990s, and in most cases they need each other for complementation.

Nyckelord: bistånd, organisationsteori, Sverige, verktygs- och symbolperspektivet, 1990-talet

Antal tecken totalt (inklusive mellanslag): 64 152

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte.....	1
1.2	Teoretiska utgångspunkter och metod.....	2
1.2.1	Organisationsteori.....	2
1.2.2	Institutionaliserade organisationsrecept	3
1.2.3	Verktypsperspektivet.....	4
1.2.4	Symbolperspektivet	4
1.3	Avgränsningar	5
1.4	Definitioner av viktiga begrepp.....	6
1.5	Material.....	7
1.6	Disposition.....	7
2	Bakgrund	9
2.1	Nya politiska förutsättningar	9
2.1.1	Sverige och Europa.....	9
2.1.2	Skuld kris.....	10
2.1.3	Att minska fattigdomen	11
2.1.4	Biståndströtthet i väst	11
2.2	Nyheter i den svenska biståndsorganisationen	12
2.2.1	Strukturanpassningsprogram	12
2.2.2	Politisk konditionalitet.....	14
2.2.3	Jämställdhetsfokus.....	15
2.3	Avslutande anmärkningar.....	16
3	Analys.....	17
3.1	Strukturanpassning	17
3.1.1	Strukturanpassningsprogrammen ur ett verktypsperspektiv.....	18
3.1.2	Strukturanpassningsprogrammen ur ett symbolperspektiv.....	18
3.2	Politisk konditionalitet.....	19
3.2.1	Konditionalitet ur ett verktypsperspektiv	19
3.2.2	Konditionalitet ur ett symbolperspektiv	20
3.3	Jämställdhetsmålet.....	21
3.3.1	Jämställdhetsmålet ur ett verktypsperspektiv	21
3.3.2	Jämställdhetsmålet ur ett symbolperspektiv	21
3.4	Diskussion	22

3.4.1	Komplettering eller konkurrent?	23
3.4.2	En organisationsteoretisk ansats till utvecklingssamarbete.....	25
4	Slutsats	26
5	Referenser	27
5.1	Offentligt tryck	28
5.2	Elektroniska källor.....	28

1 Inledning

Sverige har givit internationellt utvecklingsbistånd i större utformning sedan slutet på andra världskriget. Sedan dess har olika årtionden präglats av olika inriktade biståndsdebatter och tillämpningen av nya metoder och strategier. Det kalla kriget påverkade starkt utformningen av biståndet och debatterna kring Sveriges utvecklingsamarbete på olika plan, eftersom biståndet utgjorde ett utrikespolitiskt maktinstrument de båda blocken emellan. Om ett land i den så kallade tredje världen mottog bistånd från ett land i det ena blocket, tolkades detta som ett stöd åt den sidan. Efter kommunismens fall öppnades därför helt nya vägar för internationellt utvecklingsamarbete med ett större antal länder, och 1990-talet blev ett årtionde fyllt av nya utmaningar och initiativ inom biståndsvärlden.

1.1 Syfte

De biståndsstrategier som dominerade 1990-talet visar både på likheter och skillnader i utvecklingstänkande från tidigare decennier. Utformandet och användandet av olika strategier främst i det svenska biståndsarbetet kommer att ligga i fokus här. Några av de förändringar som skedde biståndsorganisationen i Sverige under 1990-talet är införandet av så kallade strukturanpassningsprogram i utvecklingsamarbetet, liksom politisk konditionalitet eller villkor om politiska reformer knutna till avtalen med andra länder, samt ett jämställdhetsmål som officiellt blev en del av det svenska biståndet 1995. Introduktionen av dessa tre organisationsformer kommer att ligga till grund för min undersökning.

Jag kommer att utifrån en organisationsteoretisk ansats att undersöka och analysera det sätt på vilken den svenska biståndsorganisationen utformades under 1990-talet. Till detta tar jag hjälp av de organisationsteoretiskt utvecklade analysmodellerna verktygs- och symbolperspektivet¹.

Min huvudsakliga frågeställning lyder:

- Hur kan man med hjälp av verktygs- och symbolperspektivet förklara utvecklingen av de tre huvudsakliga nya biståndsstrategierna² under 1990-talet?

För att följa upp den frågan avser jag också besvara:

---

¹ Røvik 2000: 30

² Det vill säga strukturanpassningsprogrammen, politisk konditionalitet knutet till biståndet, liksom jämställdhetsmålet från 1995.

- Kan endera av verktygs- eller symbolperspektivet ensamt förklara utvecklingen och införandet av ovan nämnda biståndsstrategier?

Jag kommer således att med hjälp av verktygs- och symbolperspektivet att analysera hur olika biståndsstrategier introducerades och användes av Sverige under den aktuella perioden. Detta för att kunna undersöka varför samt på vilket sätt de olika arbetsmetoderna antogs och utformades i den svenska biståndsorganisationen, samt om endera verktygsperspektivet eller symbolperspektivet förklarar omorganisationen utan komplettering från det andra perspektivet. Verktygs- och symbolperspektivet, liksom så kallade institutionaliserade organisationsrecept, presenteras mer utförligare nedan.

1.2 Teoretiska utgångspunkter och metod

För att studera några av de biståndsstrategier som Sverige, liksom flera andra givarländer i världen anammade under 1990-talet kommer jag att ta hjälp av organisationsteoretiska analysverktyg. Dessa presenteras närmare nedan.

1.2.1 Organisationsteori

Organisationsteori beskriver och studerar hur organisationer är ordnade eller sammansatta, det vill säga hur de fungerar och arbetar. Jørgen Bakka vid Handelshøjskolen i Köpenhamn och hans kollegor definierar organisationer som stora sociala system med viss sammansatt och utvecklad arbetsfördelning, som arbetar mot gemensamma mål³. Organisationen är alltså en plats där olika sorters arbete utförs, av olika aktörer som i regel delar samma mål om vad man vill uppnå⁴. Omorganisation eller andra ageranden från organisationer förekommer oftast som respons till demografiska, sociala, ekonomiska och politiska processer⁵.

Alla typer av organisationer stöter på praktiska organisationsproblem. Organisationsteorin studerar organisationer och organisationsproblem på både individ-, samhälls- och global nivå.⁶ För att omorganisera behövs det dock mer än administrativa problem. Det krävs även att det finns olika lösningar att tillgå. Det vill säga lösningar och idéer om organisationsutformning.⁷ Stundtals styrs utveckling och omorganisation också just av uppkomsten av nya lösningar, inte av att problem har uppstått.⁸

---

³ Bakka et al 2006: 18

⁴ Abrahamsson 2000: 192

⁵ March 1981: 563

⁶ Bakka et al 2006: 19ff; Brunsson 2006: 243ff

⁷ Brunsson 2006: 247

⁸ March 1981: 568

Den norske statsvetarprofessorn Kjell Arne Røvik har utifrån den nyinstitutionella skolan inom organisationsteorin studerat organisationers effektivitet och legitimitet i förhållande till sin omgivning⁹. Utifrån detta har han vidareutvecklat metoden om så kallade institutionaliserade organisationsrecept. Dessa i sin tur kan studeras utifrån verktygs- och symbolperspektivet.

1.2.2 Institutionaliserade organisationsrecept

Institutionaliserade organisationsrecept definierar Kjell Arne Røvik som ett slags recept på hur man bör utforma delar av en organisation eller en typ av organisationsform. Att ett recept eller styrverktyg är ”institutionaliserat” betyder att det uppfattas som ett effektivt och modernt sätt att organisera på¹⁰. Ett recept är således ett slags paket av tekniker och idéer som ska ha spridits till olika typer av organisationer i många länder och branscher under en relativ kort tid¹¹. I det här fallet rör det sig följaktligen om idéer om utvecklingssamarbete och biståndsstrategier – strukturanpassning, införandet av politiskt konditionalitet, samt jämställdhetsmålet - som tillämpats av Styrelsen för Internationellt Utvecklingssamarbete (Sida), vilken är den statliga myndighet som har det huvudsakliga ansvaret när det gäller det svenska, bilaterala biståndet. Då ett recept visar sig effektivt sprids det till andra organisationer och länder eller branscher, såsom biståndsbranschen¹².

Institutionaliserade organisationsrecept har ofta begränsad varaktighet och används endast under en viss tid. Kjell Arne Røvik menar att organisationsrecepten särskilt under de senaste årtiondena använts under allt kortare perioder innan de ersatts av nya. Den period då de används intensifieras i och med detta. Då ett nytt organisationsrecept institutionaliseras medför detta nya arbetsmetoder och reformer. När receptet sedan sprids medför det att stora omorganisationer och administrativa reformer genomförs inom organisationer på olika håll i världen. På så sätt omarbetas receptet och utformas på nya sätt när det introduceras i nya miljöer med olika behov. I och med den här utvecklingen sprids recepten som globala trender där allt fler får ta del av samma organisationsformer och struktureringar. Det tyder på en växande trend där olika sorters verksamheter utformar sitt arbete på liknande sätt som andra och löser organisationsproblem likt andra typer av organisationer världen över.¹³

Uppkomsten, införandet och nedgången av institutionaliserade organisationsrecept kan analyseras med hjälp av verktygs- och symbolperspektivet. Jag kommer nedan att kort presentera de två perspektiven, deras utformning och användningsområde för att med deras hjälp analysera tre

---

⁹ Røvik 2000: 47

¹⁰ Røvik 2000: 11ff

¹¹ Røvik 2000: 49

¹² Røvik 2000: 31f

¹³ Røvik 2000: 17f, 24f, 85

olika exempel på institutionaliserade organisationsrecept inom den svenska biståndsorganisationen på 1990-talet.

1.2.3 Verktygsperspektivet

I verktygsperspektivet står organisationens eller organisationsformens effektivitet i centrum. I det här fallet handlar det således om effektiviteten inom organisationen av det svenska biståndet. Att organisationen och dess verksamhet är effektiv är det huvudsakliga målet, och en förändring av organisationen styrs av att hitta lösningar till organisationsproblem.¹⁴ Då organisationernas förmåga att vara effektiva är deras övergripande syfte legitimeras deras verksamhet genom effektivitet. De söker därför ständigt allt effektivare och mer verkningsfulla verktyg att bedriva och effektivisera sitt arbete med.¹⁵

Organisationer tar till institutionaliserade organisationsrecept för att lösa organisationsproblem. Ur verktygsperspektivet antas de recept eller verktyg som är mest effektiva vara de som blir institutionaliserade organisationsrecept. Man provar då fram olika verktyg för att se vilket som är mest effektivt. Det kan också röra sig om att organisationen inte anser sig ha ett organisationsproblem, utan kan ha fått kännedom om andra recept som är mer effektiva än de man använder och därför reformerar verksamheten.¹⁶ För att organisationsrecept ska institutionaliseras krävs således ett behov i samtiden för effektivare organisationsformer. Att tiden är den rätta för omorganisation är följaktligen viktig.¹⁷

Om ett organisationsrecept sedan visar sig inte vara det mest effektiva sättet att organisera verksamheter så byts det ut mot nya, mer effektiva recept. På så sätt försvinner tidigare institutionaliserade organisationsrecept och nya tillkommer. Därför sker en ständig utveckling mot nya och mer effektiva verktyg. Om ett recept inte visar sig fungera enligt avsikten försöker man dock först förbättra det. Om det därefter fortfarande inte fungerar effektivt så förkastas det.¹⁸

1.2.4 Symbolperspektivet

Symbolperspektivet är en alternativ analysmodell inom organisationsteori. Till skillnad från verktygsperspektivet utgår symbolperspektivet inte ifrån att en organisationsform kräver förändring eller förnyelse enbart på grund av att den inte utgör det mest effektiva receptet för organisering. Symbolperspektivet värdesätter i stället utveckling och modernitet, och legitimerar sin verksamhet utefter sin

---

¹⁴ Brunsson 1990: 48f; Røvik 2000: 30ff

¹⁵ Røvik 2000: 30f; March 1981: 568f

¹⁶ Brunsson 2006: 250f; Røvik 2000: 32, 118f

¹⁷ Røvik 2000: 46, 91

¹⁸ Røvik 2000: 32; March 1981: 569

förnyelseförmåga. Normerna för hur moderna organisationer bör se ut och organiseras förändras ständigt och de institutionella omgivningarna sätter enligt symbolperspektivet hela tiden press på de enskilda organisationerna att förnya och förändra sig. De organisationsrecept som institutionaliseras blir symboler för modernitet och nytänkande.¹⁹

När organisationer inkorporerar institutionaliserade organisationsrecept ger det signaler till omgivningen om organisationens identitet. Det vill säga att organisationen vill identifiera sig med vissa andra organisationer (eller länder) eller tillhöra en viss grupp. Att organisationen introducerar ett visst recept påverkar således dess uppfattning om sig själv gentemot andra organisationer. Detta leder till att ett recept kan spridas snabbt om det förknippas med framgångsrika och moderna länder och företag, eller enskilda personer.²⁰ Andra bakomliggande orsaker till att en organisation tar till nya institutionaliserade organisationsrecept kan vara att de utsätts för så kallade tidstypiska lösningar i samtiden. Till detta hör att man samtidigt uppfattar tidstypiska organisationsproblem i omgivningen. Lösningarna kommer därför som paket med lösningar för organisationens utformning.²¹

Om ett recept inte längre är en förebild eller symboliserar något nytt och modernt avinstitutionaliseras det. På grund av att organisationer ständigt vill förnya sig ser de sig ständigt om efter nya lösningar och organisationsmetoder. Med tiden blir därför alla institutionaliserade organisationsrecept symboler på något föråldrat. Kjell Arne Røvik liknar detta vid det sätt på vilket moden uppstår, sprids och sedan så småningom dör ut. Liksom moden kan dock organisationsrecept återkomma i en något nyare utformning, vid senare tillfällen. Ett organisationsrecept som uppfattas som föråldrat kan således förkastas, utan att det nödvändigtvis behöver ha upphört att vara ett bra redskap för att åstadkomma effektivitet inom organisationen.²²

1.3 Avgränsningar

För att återgå till uppsatsens upplägg så kommer jag tidsmässigt att koncentrera min studie till 1990-talet eftersom det då öppnade sig för helt nya sätt att tillgå biståndspolitik. Efter det kalla krigets slut fick biståndet och det internationella utvecklingssamarbetet en förändrad, mer definierad roll. Jag har valt att se på tre huvudsakliga förändringar i organisationsformen av det svenska utvecklingssamarbetet. Dessa är strukturanpassningsprogrammen, att man knöt villkor om politiska reformer (konditionalitet) till biståndsavtalen med andra länder, samt beslutet att jämställdhet skulle främjas i allt svenskt

---

¹⁹ Røvik 2000: 34ff

²⁰ Brunsson 2006: 248; Røvik 2000: 35f, 136f

²¹ Røvik 2000: 122ff

²² Røvik 2000: 36f

utvecklingssamarbete. Även andra förändringar i utformningen av det svenska utvecklingssamarbetet tog plats vid den här tiden. Jag har dock valt att hålla mig till de här tre områdena eftersom de var bland de största omstruktureringarna och omorganiseringarna inom biståndsorganisationen under årtiondet.

Jag kommer främst att fokusera på det svenska *bilateral* biståndet, det vill säga det bistånd som går från Sverige till andra länder. Det koncentrerar min studie i stort till Sidas verksamhet, då denna myndighet har det huvudsakliga ansvaret för organisationen av Sveriges utvecklingssamarbete. Anledningen till att jag inte vill ägna för mycket plats åt multilateralt bistånd är att det kanaliseras genom olika internationella organisationer som alla har olika mål, inriktningar och arbetssätt när det kommer till utförande av utvecklingssamarbete. Jag väljer därför att se på de övergripliga trenderna inom utvecklingssamarbete globalt och de inom det svenska mellanstatliga samarbetsformerna specifikt. Fokus kommer att ligga på *långsiktigt utvecklingssamarbete* varför jag inte kommer att gå in på exempelvis så kallade humanitära interventioner eller den del av biståndet som avsätts till katastrofer.

1.4 Definitioner av viktiga begrepp

Några av de begrepp som jag använder mig utav i studien behöver definieras och motiveras. Med begreppet *bistånd* utgår jag ifrån definitionen utvecklingsbistånd. OECD: s (Organisation for Economic Co-operation and Development) biståndskommitté DAC (Development Assistance Committee) definierar utvecklingsbistånd som något som:

- ”Utgör offentliga överföringar mellan stater.
- Används för ekonomisk och social utjämning.
- Har ett gävoelement på minst 25%.²³

Jag använder begreppen *bistånd* och *utvecklingssamarbete* synonymt i texten. Dessa definieras i regel synonymt i biståndslitteraturen. Dock har begreppet utvecklingssamarbete blivit vanligare på senare år, medan biståndsbegreppet hållit sig kvar. Begreppen *givar-* och *mottagarländer* förekommer också i texten, eftersom dessa termer är vanligast i biståndslitteraturen även om bistånd oftast utgörs av både lån, gåvor och investeringar. Dessa begrepp kan i sådana fall ses som något missvisande, men förklarar likväl utgångspunkten i förhållandet mellan de två parterna i samarbetet på ett tydligt sätt.²⁴

Tredje världen är ett begrepp som utgör en kvarleva från det kalla krigets dagar. Då pratade man om den första respektive andra världen (det vill säga väst- respektive östblocket), och det som blev kvar definierades som den tredje världen.²⁵ Trots att världen ser mycket annorlunda ut idag går fortsatt de fattigaste

---

²³ Vikinge 1997: 23

²⁴ Odén 2006: 26

²⁵ Dodds i Desai – Potter 2002: 4

länderna, eller de så kallade utvecklingsländerna, i dagligt tal under beteckningen tredje världen. Här innefattas i regel länder i Afrika, Latinamerika och delar av Asien som har ett kolonialt förflutet, är medel- eller låginkomstländer, samt ofta är beroende av jordbruk för att försörja sin befolkning.²⁶ I den här uppsatsen kommer jag att med begreppet tredje världen utgå från den lista²⁷ av biståndsmottagarländer som DAC regelbundet fastställer. De är varierade i sitt biståndsbehov och biståndsberoende men utgör alltså de länder som varje år tar emot bistånd och hör till den grupp länder som faller inom ramarna för det som i litteraturen hänvisas till som tredje världen²⁸.

1.5 Material

Det har skrivits och forskats mycket om bistånd genom åren. Mitt material består nästan uteslutet av vetenskaplig litteratur så som antologier och artiklar från vetenskapliga tidskrifter. Det är både svenska och internationella forskare, då ämnet behandlar både Sverige och det svenska biståndet, liksom internationella biståndstrender och arbetsmetoder. Med hjälp av den representation akademiker, utredare och biståndsanalytiker i referenslistan hoppas jag att jag fått ett tillräckligt brett underlag för att kunna fördjupa mig i och analysera den aktuella periodens trender inom biståndsorganisation.

När det kommer till den teoretiska delen ovan behandlas verktygs- och symbolperspektiv bland annat utifrån Kjell Arne Røviks *Moderna organisationer*, där han ger en detaljerad presentation av sin tolkning av verktygs- och symbolperspektivet. Dessa kompletteras av Nils Brunsson och James March för att bredda perspektiven. Inom den organisationsteoretiska litteraturen presenteras symbolperspektivet som ett alternativ till det rationalistiska verktygsperspektivet och bland annat Brunsson har vidareutvecklat tankar om symbolperspektivet.

Det finns onekligen andra sätt att analysera den svenska biståndsorganisationen under 1990-talet än att just jämföra de två perspektivens möjlighet att förklara utvecklingen. Det här sättet är bara en typ av ansats. Eftersom jag inte funnit några analyser av biståndet utifrån den här metoden tyckte jag att det vore en intressant dimension att pröva i en uppsats. Att tolka institutionaliserade organisationsrecept i biståndsvärlden och försöka förklara och analysera dessa med hjälp av verktygs- och symbolperspektivet är en intressant utmaning. Förhoppningsvis bjuder den till vidare fördjupningar inom ämnet.

1.6 Disposition

---

²⁶ Smith 1996: 3

²⁷ <http://www.oecd.org/dataoecd/23/34/37954893.pdf> 2007-08-10

²⁸ http://www.oecd.org/document/45/0,3343,en_2649_33721_2093101_1_1_1_1,00.html 2007-08-10

Uppsatsen kommer att läggas upp som så att jag inledande översiktligt redogör för de nya förutsättningar som det kalla krigets slut lade inom världspolitiken i allmänhet och biståndspolitik i synnerhet under 1990-talet. Därefter ges en mer detaljerad beskrivning av de tre huvudsakliga förändringar i den svenska biståndsorganisationen, det vill säga de institutionaliserade organisationsrecept som jag fokuserar på. Dessa är således strukturanpassningsprogrammen, införandet av politisk konditionalitet i biståndsavtal, samt jämställdhetsmålet från 1995.

I analysen kommer introduktionen och arbetet med dessa i den svenska biståndsorganisationen att diskuteras och analyseras, dels utifrån ett verktygsperspektiv, dels utifrån ett symbolperspektiv. Detta för att se hur man med hjälp av verktygs- och symbolperspektivet kan förklara utvecklingen och anammandet av de tre aktuella nya biståndsstrategierna under 1990-talet. Dessutom diskuteras om något av de två perspektiven individuellt kan förklara utvecklingen i biståndsorganisationen. Det vill säga om det ena perspektivet sålunda räckt för att analysera hur det svenska utvecklingssamarbetet strukturerades. Uppsatsen avslutas sedan med en sammanfattning av slutsatsen i ett resultatavsnitt.

2 Bakgrund

I detta avsnitt presenteras bakgrunden till och på vilket sätt det svenska, bilaterala utvecklingssamarbetet genomfördes i huvudsaklig form under 1990-talet, efter det kalla krigets slut. Först kommer en kortfattad del om det då aktuella läget i världen, följt av en lite mer utförligare del om det svenska utvecklingssamarbetet under den aktuella perioden. Utifrån verktygs- respektive symbolperspektivet ämnar jag sedan att analysera den svenska biståndsorganisationen.

2.1 Nya politiska förutsättningar

1990-talets biståndspolitik färgades av en ny internationell världsordning. När de två blocken inte längre slogs om inflytande i den så kallade tredje världen så avtog också tendenserna till att bortse ifrån exempelvis kränkningar mot befolkningen i de biståndsmottagande länderna.²⁹ Inriktningen på det internationella biståndet ändrades därmed, och det blev vanligare att givarländerna ställde krav på mottagarländerna om exempelvis demokratisering, god samhällsstyrning (härefter good governance) eller respekt för mänskliga rättigheter.³⁰

2.1.1 Sverige och Europa

Sedan Sverige blivit medlem av den Europeiska Unionen (härefter EU) 1995 började en del av det svenska biståndet användas för att täcka den svenska andelen av EU: s utvecklingssamarbete. Den svenska utvecklingspolicyn stämde ofta väl överens med unionens både till mål och sitt innehåll. Dock var metoderna att genomföra och följa upp arbetet med i regel mer komplicerade. Medlemskapet i EU skapade möjligheter för Sverige att påverka EU: s utvecklingssamarbete, men också att i de interna diskussionerna i EU med övriga medlemsstater försöka få gehör för frågor och områden som Sverige bedömde som särskilt viktiga. Dock minskade samtidigt medlemskapet utrymmet för ett individuellt svenskt agerande i enskilda frågor där man inte var överens med EU: s policy.³¹

Några år innan Sverige blev medlem i unionen ändrades den europeiska kartan drastiskt. Efter det kalla krigets slut hade det plötsligt uppstått en ny kategori

---

²⁹ Cedergren – Odén 1991: 7

³⁰ Odén 2006: 107

³¹ Odén 2006: 190ff

biståndsmottagande länder bestående av före detta Sovjetrepubliker i Centralasien samt länder på Balkan och i östra Europa. Dessa kom inom biståndsvärlden att kallas övergångsländer. Delvis handlade biståndet som slussades till dessa länder om att bygga upp krigshärjade områden, som till exempel i före detta Jugoslavien, men också att med bistånd stödjade reformer av samhällsinstitutioner och politiska system.³²

Då det svenska liksom många andra givarländerns bistånd i och med detta fokuserades allt mer på nya samarbetsländer i Öst- och Centraleuropa följde en uppdelning på biståndet bland fler mottagarländer än tidigare. Länder i Asien, Afrika och Latinamerika – som tidigare dominerat biståndsmottagarna – fick dela med sig till nya mottagarländer vilka tidigare erhållit bidrag från Sovjet. Som en följd av detta minskade den andel bistånd som gick till exempelvis Afrika under detta årtionde.³³

2.1.2 Skuld kris

Många av de fattigaste och mest skuldtyngda länderna fick med tiden allt svårare att betala av sina utlandslån. Världsbanken skapade därför en särskild fond vars pengar gick till att betala förfallna skuld på lån till de mest utsatta länderna. Världsbankens medlemsländer kunde frivilligt betala in pengar till fonden som fick stöd av en mindre grupp biståndsgivare, däribland Sverige. På så sätt fick de mest utsatta länderna fortsatt ekonomiskt stöd även om de hade utestående förfallna skulder till exempelvis den internationella valutafonden, IMF.³⁴

Den situation som drabbat krisländerna berodde bland annat på biståndsberoende och låg ekonomisk tillväxt. 1994 fanns det länder som hade skuldtjänstkvor på över 100%. Det innebar att de behövde betala mer i räntor och amorteringar på sina utlandslån än vad de tjänade i exportintäkter.³⁵ Det så kallade HIPC-initiativet (Highly Indebted Poor Countries) gav skuldlättnader till de mest utsatta länderna. Tidigare internationella överenskommelser om skuldlättnader hade i hög utsträckning skjutit återbetalningar på framtiden. De utvecklingsmetoder som nu introducerades innebar dels utarbetandet av nationella strategier för att minska fattigdomen, dels större skuldavskrivningsmöjligheter för de fattigaste länderna. Detta var förutsatt att de klarade villkor uppsatta av Världsbanken och IMF.³⁶

I Öst- och Sydostasien upplevde man ekonomiska framgångar, vilka fortsatte fram till den ekonomiska krisen 1997. I biståndsvärlden diskuterades vilka lärdomar från Asien som därför skulle kunna bidra till ökad utveckling i andra

---

³² Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003: 49; Odén 2006: 117, 180

³³ Cedergren – Odén 1991: 7; Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003: 49

³⁴ Odén 2006: 118

³⁵ Karlström 1996: 123f; Simon i Desai – Potter 2002: 86f; Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003: 47

³⁶ Odén 2006: 107, 119f

fattiga områden. Utvecklingsdiskussionen återvände på så sätt till frågan om hur fattigdomsbekämpningen kunde göras effektivare.³⁷

2.1.3 Att minska fattigdomen

Under 1990-talet togs således flera initiativ för att de fattiga länderna skulle kunna hantera sina utlandsskulder. De försök till lösningar och lättnader som gjordes hade dock även som effekt att många problem sköts på framtiden. En stor del av utlandsskulderna i de fattigaste länderna var ett resultat av bilaterala lån, oftast på ogenomförbara villkor.³⁸

Att minska fattigdomen blev för många länder (bland annat Sverige) under 1990-talet det huvudsakliga målet med biståndet. En tillväxt som var effektiv för att minska fattigdomen var ett vanligt samtalsämne i biståndskretsar. Först och främst diskuterades hur man kunde hjälpa länder med stor andel fattig befolkning, där staten satsade på demokratiska reformer och mänskliga rättigheter. Att regeringarna i mottagarländerna var samarbetsvilliga när det gällde reformer av det politiska systemet blev allt viktigare för givarländerna.³⁹

När nationella strategier i allt högre utsträckning började användas i utformningen av biståndssamarbete kopplades avtal om skuldavskrivningar in. Förutsatt att utvecklingssamarbetet utformades för att förbättra den sociala och ekonomiska situationen för de fattiga, förbättrades skuldavskrivningsvillkoren för de fattiga länderna.⁴⁰

2.1.4 Biståndströtthet i väst

En slags biståndströtthet spred ut sig i västvärlden. Många ansåg att biståndet inte gett tillräckligt eller alls några positiva resultat i tredje världen. Att många mottagarländer fortfarande var i kris, eller led av korruption, menade man vara ett tecken på detta.⁴¹ Samtidigt prioriterade många givarländer att efter den ekonomiska krisen 1997 lägga pengar på annat håll. Biståndsbudgeten skars då ner till förmån för andra områden i den nationella budgeten. År 2000 hade bara fem givarländer (Danmark, Nederländerna, Luxemburg, Norge och Sverige) nått det av OECD: s biståndskommitté DAC uppsatta målet att ge 0,7% av sin BNI (bruttonationalinkomst) i utvecklingsbistånd varje år.⁴²

En internationell studie av biståndseffekter i Afrika publicerades 1996. Den visade på goda resultat på projektnivå, exempelvis förbättringar inom hälsovård och utbildning. Dock hade utvecklingssamarbetet inte lyckats minska

---

³⁷ Odén 2006: 107f

³⁸ Karlström 1996: 124

³⁹ Odén 2006: 110f

⁴⁰ Odén 2006: 110, 121

⁴¹ Cedergren – Odén 1991: 7, Burnell i Desai – Potter 2002: 475

⁴² Potter et al 2004: 360

fattigdomen. Biståndskritikerna menade att detta var ytterligare ett tecken på att biståndsansatser dittills endast främjat positiva resultat på mikronivå, trots att utveckling på makronivå var nödvändig för en hållbar utveckling. Goda resultat fanns därmed att tillgå när det gällde kortsiktiga projekt, men när det kom till den långsiktiga biståndsplaneringen såg man fortfarande stora organisationsproblem.

⁴³

2.2 Nyheter i den svenska biståndsorganisationen

Även i Sverige påverkades det offentliga biståndet av den ekonomiska nedgången runt krisen 1997. Detta medförde att biståndets andel av BNI minskade. Under 1990-talet märktes även en ökad andel av biståndet fördelades i så kallad bunden form. Då bands mottagarländerna till att införskaffa varor och tjänster från företag i givarlandet. Det var en form av villkor som från givarens sida ämnade stödja dess egna företag och ekonomi. För mottagarlandet betydde det dock att det inte fanns möjlighet att köpa in varor och tjänster till priser som konkurrerat på den internationella marknaden.⁴⁴

Här nedan följer en kort introduktion till några former av biståndsstrategier som Sverige tillämpade främst under 1990-talet och som jag huvudsakligen fokuserar på senare i analysen. De följer i den tidsordning enligt vilken de introducerades.

2.2.1 Strukturanpassningsprogram

För att hämma den ekonomiska krisen i många fattiga mottagarländer och öka tillväxten, sattes insatser i form av så kallade strukturanpassningsprogram in. Målet med dessa var att öka den ekonomiska tillväxten genom stabilisering och reformering av ekonomin.⁴⁵

Länders ekonomier förändras ständigt, dels som resultat av spontana processer dels av medvetna politiska beslut (eller som en kombination av båda). Med strukturanpassningen avsågs en speciell form av medveten anpassning till ändrade förhållanden i världen. Syftet med detta var dels att minska sårbarheten mot yttre förändringar, dels att bättra på den ekonomiska stabiliteten för att skapa en hållbar utveckling. Möjligheterna till utveckling ansågs vara bättre i en rörligare ekonomi. Dock krävdes även institutionella reformer och investeringar för att klara en medveten anpassning. Strukturanpassningen var således både kostsam och tog tid.⁴⁶

---

⁴³ Ehrenpris i Wohlgemuth 1997: 25

⁴⁴ Odén 2006: 122f, 152

⁴⁵ Cedergren – Odén 1991: 19f; Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003: 47f; de Vylder 2002: 35

⁴⁶ Larsson i Wohlgemuth 1997: 57f; se vidare Larsson 1994

Strukturanpassningsprogrammen utgjorde paket med reformåtgärder som ett land vidtog för att få till stånd en långsiktigt hållbar tillväxt. Reformerna bestod bland annat av stabiliseringsåtgärder liksom liberalisering och devalveringsinsatser, såsom avskaffandet av hinder för fria marknader. Andra handelspolitiska reformer skulle öka flödet av varor och tjänster över gränserna. Dessutom skulle det finansiella systemet och förvaltningen reformeras.⁴⁷ Det rörde sig således om att öka den ekonomiska tillväxten och att minska statens ekonomiska roll. Varje enskilt land skulle dessutom specialisera sig på och exportera den eller de varor som man kunde producera billigare än sina konkurrenter.⁴⁸

Strukturanpassningen i utvecklingsländerna var kopplad till den skuldskris som drabbade många av världens fattigare länder under 1980- och 1990-talen. Strukturanpassningsprogrammen var Världsbankens och IMF:s främsta åtgärder för länderna att ta sig ur den ekonomiska krisen. Efter Sovjetunionens fall slöt både låntagare och biståndsgivare så småningom upp kring de internationella finansinstitutionernas villkor. Det blev då omöjligt för enskilda skuldsatta länder att själva söka reformera utefter egna lösningar. I och med detta tvingades länderna att snabbt anpassa sig och betala av statsskulden. Hela anpassningen blev således en omställning och anpassning för alla länder.⁴⁹

För en lyckad framgång med strukturanpassningsprogrammen krävdes en stark stat i mottagarländerna, med ett styre som var optimistisk och villigt att satsa på den här typen av organisationsform. Så såg dock inte alltid verkligheten ut. Många regeringar i de skuldsatta länderna kände inte att de fick någon möjlighet att påverka hur anpassningsprogrammen utformades eller att de haft något inflytande på vilka områden som givits mest uppmärksamhet i reformarbetet. Dessutom fanns inte realistiska förutsättningar att genomföra programmen administrativt. Eftersom programmen inte heller tog hänsyn till hur enskilda handelsavtal påverkade reformerna så lyckades de sällan åstadkomma tillräckliga förändringar för att få någon stabil ekonomisk tillväxt i länderna.⁵⁰ I det tidiga skedet av strukturanpassning hade programmen i regel betraktats som rent tekniska och opolitiska. Efter hand blev det dock alltmer uppenbart att de även hade betydande politiska konsekvenser.⁵¹

I efterhand kunde konstateras att programmets resultat inte levt upp till förväntningarna. De makroekonomiska resultaten varierade mellan olika länder. Mot slutet av 1990-talet gav man i allt större utsträckning upp anpassningsprogrammen.⁵² Ett och samma recept för återhämtning av alla världens länders ekonomier var helt enkelt orealistiskt.⁵³

---

⁴⁷ de Vylder 2002: 35f; Larsson i Wohlgemuth 1997: 57ff

⁴⁸ Simon i Desai – Potter 2002: 87f

⁴⁹ Larsson i Wohlgemuth 1997: 61; 66, Simon i Desai – Potter 2002: 86ff; de Vylder 2002: 35f

⁵⁰ Simon i Desai – Potter 2002: 87; Odén 2006: 110

⁵¹ Larsson i Wohlgemuth 1997: 59

⁵² de Vylder 2002: 36ff; Simon i Desai – Potter 2002: 87

⁵³ Tham i Wohlgemuth 1997: 11

En markant förändring inom utformningen av biståndsorganisationen tog vid. I stället för strukturanpassningsprogram med krav om sociala och ekonomiska reformer började användningen av politisk konditionalitet, det vill säga villkor om politiska reformer knutna till biståndet, att introduceras i allt högre utsträckning. Begrepp som ”partnerskap” och ”ägarskap” växte i popularitet för att markera att givare och mottagare var jämställda i utvecklingsarbetet, samt att mottagarländerna själva ägde biståndsprogrammen. Det vill säga att de själva gavs möjlighet och inflytande att planera, följa upp, samt genomföra enskilda projekt.⁵⁴

2.2.2 Politisk konditionalitet

Det kalla krigets slut innebar att diktatoriska regimer fick det betydligt svårare att få bistånd jämfört med tidigare, eftersom de två blocken inte längre stred om inflytandet i olika länder och därmed inte heller gav generöst bistånd till alla som ville stödja deras sida. Att stödja en utveckling i demokratisk riktning hade länge varit ett mål i biståndsvärlden, och nu ökade chanserna att påverka mottagarländers regeringar i den riktning som man ville. Reformerna av politiska system, respekt för mänskliga rättigheter och demokratiska principer blev nya mål i utvecklingsarbetet. Det var dock känsligt för många regeringar i mottagarländer att sättas under press om politiska reformer. Tidigare avtalsformer som haft ekonomiska och finansiella förtecken efterträdades således av en politiskt känsligare yngre variant.⁵⁵ Pressen ökade således på mottagarna att åtgärda svagheter i politiska system. I givarvärlden hoppades man att detta skulle vara lösningen och möjligheten att förändra tidigare negativa utvecklingstrender.⁵⁶

Kraven gällde i första hand liberalisering, men de ökade efterhand både i omfattning och variation. Tendenser av användningen av bistånd som maktinstrument kunde åter skönjas, och relationerna mellan givare och mottagare sattes på sin spets.⁵⁷ Resultaten var varierande. Utredningar visade att politisk konditionalitet bundet till utvecklingsbistånd som riktades mot svaga, starkt biståndsberoende regeringar oftast bara var framgångsrikt kortsiktigt.⁵⁸

Kritik restes så småningom mot kravställandet, men det tog tid – och ett flertal misslyckade biståndsprojekt – innan en förändring ansågs nödvändig. En återgång till delaktighet, så kallat ägarskap, och inflytande från mottagarlandet blev villkoret för att mer genomförbara biståndssamarbeten skulle realiseras. För trots att politisk konditionalitet satte press på mottagarländer och i vissa fall ledde till ökade reformer och utveckling i mottagarlandet, så krävdes det dels att de människor som påverkades av utvecklingsarbetet kände att de fick delta och påverka dess utformning, dels att de krav som sattes var rimliga för förändring

---

⁵⁴ de Vylder 2002: 39f, 192f

⁵⁵ Burnell i Desai – Potter 2002: 475; Killick i Desai – Potter 2002: 480f

⁵⁶ Odén 2006: 114f; Cedergren – Odén 1991: 26; Stokke 1995: 1, 11f; Burnell i Desai – Potter 2002: 475

⁵⁷ de Vylder 2002: 192

⁵⁸ Odén 2006: 115; se vidare Stokke 1995

och framgång med denna metod. Med andra ord blev ägarskap och partnerskap även här en viktig del i samarbetet.⁵⁹

2.2.3 Jämställdhetsfokus

Under 1990-talet arrangerades flera stora FN-konferenser kring teman och frågor som ansågs särskilt viktiga eller akuta. Bland de konferenser som uppmärksammades mest var Kvinnokonferensen i Beijing (1995).⁶⁰ Jämställdhet och miljö blev allt tydligare profilfrågor i det svenska biståndet under hela 1990-talet. Miljö hade införts som svenskt biståndsmål i slutet på 1980-talet. Studier visade att majoritetens fattiga i utvecklingsländer var kvinnor samt att satsningen av resurser på att utbilda kvinnor gav bättre fördelar för samhället i stort.⁶¹ FN, Världsbanken och andra inflytelserika institutioner började därför lyfta fram jämställdhet som en viktig del i hållbar utveckling. Trots att jämställdhetsfokus inom utvecklingssamarbete redan tidigare visat på positiva resultat var det således först nu som allt fler givarländer hakade på trenden.⁶²

Jämställdhet inom utvecklingssamarbete hade varit en del av biståndsdebatten i Sverige sedan 1970-talet. Dock var det först 1995 som jämställdhetspolicy infördes som ett officiellt mål i det svenska biståndet, och nya handlingsprogram framställdes för verkställandet av detta.⁶³ Jämställdhetsfrågor skulle främjas i allt svenskt utvecklingssamarbete, både i form av enskilda projekt och i dialogen med samarbetsländerna. Jämställdhet lyftes även fram som en nödvändig förutsättning för en uthållig utveckling.⁶⁴ Alla strategier för fattigdomsminskning skulle därför ha ett jämställdhetsperspektiv.⁶⁵

Under hela 1990-talet skedde viktiga förändringar i attityder till jämställdhetsfrågor och perspektiv i biståndsorganisationen. Detta ledde i sin tur till förändrade och nya metoder. En av de viktigare förändringarna var att från att ha sett kvinnor som offer i stället se dem som individer med möjligheter att agera för att påverka sin omgivning och situation. På organisationsnivå innebar detta konkreta förändringar för både policydokument och metoder. Jämställdhetsaspekten skulle finnas med från början i utvecklingssamarbetet, och inte läggas till i efterhand. Undersökningar om bakomliggande orsaker till ojämställda förhållanden mellan män och kvinnor gav således nya lärdomar.⁶⁶

Med positiva resultat som följd har jämställdhetsperspektivet levt kvar i den svenska biståndsorganisationen. Jämställdhetspolicy utgör således än idag en del av allt svenskt utvecklingssamarbete.

---

⁵⁹ Killick i Desai – Potter 2002: 482f

⁶⁰ Odén 2006: 116

⁶¹ Cedergren – Odén 1991: 19; Young i Desai – Potter 2002: 323f

⁶² Vyllder 2002: 41; Odén 2006: 106, 173f

⁶³ Odén 2006: 174f; Prop. 1995/96: 153

⁶⁴ Hannan-Andersson i Wohlgemuth 1997: 135

⁶⁵ Cedergren – Odén 1991: 19; Young i Desai – Potter 2002: 323f

⁶⁶ Hannan-Andersson i Wohlgemuth 1997: 139ff; Young i Desai – Potter 2002: 323f

2.3 Avslutande anmärkningar

Som vi har sett genomgick biståndsvärlden olika strukturella förändringar under 1990-talet. Tendensen att gå från strukturanpassning till konditionalitet och sedan till mer humaninriktat bistånd, det vill säga till ökat fokus på genusaspekter och individen som enskild aktör med möjlighet att påverka sitt eget liv, kan visa på hur biståndet fick mindre ekonomiskt fokus. Den tidigare kraftiga liberaliseringsvågen dämpades.

Om man väljer att se på de tre olika organisationsformerna (strukturanpassning, politisk konditionalitet knutna till biståndsavtal, samt jämställdhetsaspekten) som institutionaliserade organisationsrecept – hur kan vi då analysera deras uppkomst och organisation utifrån verktygs- respektive symbolperspektivet? Låt oss titta närmare på det i analysen.

3 Analys

Strukturanpassningsprogrammets öde samt krav om politisk konditionalitet, liksom jämställdhetsmålet var några av de nyheter och utformningar som präglade den svenska biståndsorganisationen under 1990-talet i allra högsta grad. Utöver de tre förändringar inom utvecklingssamarbete som jag diskuterat ovan, påverkade även utomstående faktorer den svenska biståndsutformningen. Troligtvis medförde det svenska EU-medlemskapet 1995 att Sveriges möjligheter att påverkas av de andra medlemsländerna och utformningen av deras biståndsorganisation ökade kraftigt. Ytterligare en faktor i sammanhanget var att biståndet fokuserades på nya områden och delar av världen, vilka tidigare legat under sovjetiskt inflytande. Från att ha koncentrerats på främst Afrika och Latinamerika, samt delar av Asien, lades nu delar av det svenska biståndet också på Öst- och Centraleuropa. Detta realiserades som en följd av det kalla krigets slut då möjligheten att samarbeta med vissa länder utan att hamna mellan de två blocken blev en verklighet.

Nedan återkommer jag till de tre huvudsakliga förändringarna som jag fördjupat mig i från 1990-talets svenska biståndsorganisation, nämligen införandet av strukturanpassningsprogrammen, politisk konditionalitet och villkor med biståndet, samt jämställdhetsmålet. Sveriges anammande av dessa tre organisationsformer, liksom deras utformning och i vissa fall upphörande kommer nedan att i tur och ordning att diskuteras och analyseras utifrån verktygs- respektive symbolperspektivet.

3.1 Strukturanpassning

Strukturanpassningsprogrammen hade introducerats i biståndsarbetet redan i slutet av 1980-talet bland annat som en följd av den ekonomiska krisen. Sverige var ett i raden av länder som tog till sig organisationsformen som innebar att biståndsmottagarländerna antog en rad ekonomiska reformåtgärder som rekommenderades av de stora finansinstitutionerna för att försöka få ekonomin på fötter. När undersökningar så småningom visade att det inte var ett framgångsrikt tillvägagångssätt eftersom det inte tog hänsyn till nationella differenser och förhållanden, upphörde programmets popularitet både i Sverige och internationellt, och man sökte nya vägar att gå tillväga. Utifrån detta ser jag först till verktygs- och sedan till symbolperspektivet för att söka analysera strukturanpassningens institutionalisering och avinstitutionalisering.

3.1.1 Strukturanpassningsprogrammen ur ett verktygsperspektiv

När strukturanpassningsprogrammets popularitet växte ter det sig inte ha varit ett ur en från verktygsperspektivet typisk bakgrund till förändringen, eftersom det inte fanns några tydliga bevis för att den här organisationsformen skulle vara mer effektiv än andra. Dock är det troligt att argumenten för införandet av strukturanpassningar inom biståndet ofta utgjordes av effektiviseringsmotiv. De stora internationella finansinstitutionerna så som Världsbanken och IMF menade att strukturanpassning inklusive ekonomiska reformer, var det enda sättet för länderna att ta sig ur den rådande skuldkrisen. Det fanns således stora förhoppningar om strukturanpassningsprogrammets möjligheter som det mest effektiva sättet att omvandla de fattiga ländernas situation. De undersökningar som gjordes visade dock både på framgångsrika och misslyckade resultat av strukturanpassningen. Att metoden därför skulle vara den mest effektiva kan inte helt fastställas, och ur verktygsperspektivet går det därför inte att förklara införandet av detta organisationsrecept annat än att det i biståndsretoriken framställdes som det mest effektiva tillvägagångssättet.

När det stod klart att strukturanpassningsprogrammen inte utgjorde ett tillräckligt effektivt verktyg för att genomföra utvecklingssamarbete och reformera mottagarländernas tyngdfyllda ekonomier på, såg man sig snarast om efter bättre former och organisationsrecept för detta. Här kan dras tydliga paralleller till det sätt på vilket verktygsperspektivet ser på nedgången och upphörandet av brukandet av ett institutionaliserat organisationsrecept. Ett bättre och mer effektivt sätt att genomföra biståndet på eftersöktes när strukturanpassningen inte lyckades producera positiva resultat. Snart övergav man också detta organisationsrecept för andra, mer effektiva former av biståndsorganisation. Från att ha betraktats som det enda sättet för de fattiga ländernas ekonomier att kunna återhämta sig, förkastades strukturanpassningsprogrammen. De utgjorde ett förbrukat recept som inte längre uppfyllde de funktioner som ämnats. Även om strukturanpassningsprogrammets uppkomst och institutionalisering som organisationsrecept därmed inte helt följde verktygsperspektivets typiska mönster, gjorde dess nedgång och avinstitutionalisering det.

3.1.2 Strukturanpassningsprogrammen ur ett symbolperspektiv

När strukturanpassningen växte i popularitet inom biståndsvärlden under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet förklarades den hastigt som den ledande åtgärden för ekonomisk återhämtning och utveckling för de skuldrabbade länderna. På samma sätt som symbolperspektivet liknar institutionaliseringen av ett organisationsrecept vid ett mode som uppstår och snart efterföljs av allt fler, ter sig således strukturanpassningsprogrammen snabbt ha antagits av allt fler utvecklingssamarbetande länder. Sedan följde ytterligare länder och organisationer, till dess att nästan alla biståndsgivare använde sig av metoden, Sverige däribland. Då Världsbanken och andra inflytelserika institutioner arbetade

på detta sätt påverkade även det många länder och organisationer som följde efter alla andra. Strukturanpassningsprogrammen utgjorde således det senaste, mest moderna sättet att organisera bistånd på och var en symbol för nya tider och möjligheter. Dessa möjligheter utgjordes bland annat av tron att de krissatta länderna skulle kunna återhämta sig och bygga upp en stabil ekonomi.

När strukturanpassningsprogrammen slutligen fick ge vika för andra metoder och organisationsformer av biståndet berodde detta mer på brist på effektiva och positiva resultat än att det inte längre var det mest moderna tillvägagångssättet. I den bemärkelsen utgör upphörandet av strukturanpassningen inte ett typiskt fall där ett organisationsrecept avinstitutionaliseras utifrån symbolperspektivet. Å andra sidan hade strukturanpassningsprogrammen spelat ut sin roll. Under över ett årtionde hade det dominerat biståndsorganisationen internationellt, och började betraktas som ett gammalt sätt att utforma biståndsverksamhet. Förhoppningar om att strukturanpassningen skulle kunna utgöra ett slags universalt botemedel och att alla länders ekonomi skulle kunna stabiliseras med hjälp av samma metod hade grusats. En avinstitutionalisering skedde då och det behövdes nya lösningar. Strukturanpassningens nedgående trend och försvinnande går således även att förklaras utifrån symbolperspektivets resonemang.

3.2 Politisk konditionalitet

När det kalla krigets slut gjorde det möjligt för Sverige, liksom många andra givarländer i världen, att ställa krav och villkor om politiska reformer på biståndsmottagarländerna utan att hamna i kläm mellan de två blockens utrikespolitik, påverkades utvecklingssamarbetets utformning, genomförande och system. Från att för vissa givarländer ha utgjort ett utrikes- och säkerhetspolitiskt instrument blev nu biståndet något som dels fokuserades mer på mottagarnas nationella behov än deras stöd i det kalla kriget, dels ställde nya krav på mottagare som tidigare haft mer generösa biståndsavtal. Detta hade i sin tur lett till ökad korruption och sämre kontroll över vart pengar egentligen hamnade, liksom bristande organisation och effektivitet.

Införandet av politisk konditionalitet innebar således flera nyheter på biståndsagendan och flera orsaker låg bakom dess institutionalisering som organisationsrecept. Jag analyserar institutionaliseringsprocessen även här utifrån verktygs- och symbolperspektivet.

3.2.1 Konditionalitet ur ett verktygsperspektiv

Då flera tidigare biståndsprogram i olika former visat sig ineffektiva och inte gett några påfallande resultat från delar av världen, så såg sig givarländerna om efter nya effektivare verktyg för att genomföra biståndsprojekt med. Eftersom den rådande biståndströttheten i väst hade medfört att många givarländer minskat sin biståndsandel krävdes en effektiv metod för att häva trenden. Det fanns ett sug

och behov efter mer effektiva biståndsformer, det vill säga ett behov i samtiden för nya lösningar. För att få bot på problemen med korruption och öka pressen på mottagarländernas regeringar för positiva resultat infördes politisk konditionalitet i allt högre utsträckning. Tron om dess möjligheter och förmåga att kunna förbättra utvecklingen i många länder var stark från givarnas sida. Det kalla krigets slut innebar helt andra möjligheter att påverka beslutsfattarna i de länder man ville samarbeta med, samt öka påtryckningar för att kunna influera länderna när det gällde exempelvis mänskliga rättigheter och demokratiska åtgärder. Eftersom biståndsgivarna ville se resultat och valuta för pengar och investeringar i mottagarländerna blev kraven snabbt konkreta och institutionaliseringen av konditionalitet som organisationsrecept skedde därför relativt snabbt.

Fortfarande idag åtföljs biståndsavtal om utvecklingssamarbeten mellan Sverige och andra länder av krav och villkor för mottagarlandet att uppfylla. Dock ändrades rutinernas omfattning då man insåg att konditionalitet inte alltid medförde de effekter man hoppats på. När undersökningar påvisade att påtryckningar om reformer inte alltid gav positiva eller långsiktiga resultat fick detta påföljder. Organisationsreceptet omarbetades för att dess effektivitet skulle kunna omprövas. Mer långsiktiga lösningar och resultat eftersträvades i planeringen och utformandet av nya samarbetsavtal. Samtidigt som utvärderingar och studier från kortsiktiga projekt visade på positiva resultat var resultaten från mer långsiktiga satsningar nedslående. Man sökte därför omarbete verktyget för att pröva det på andra sätt innan man förkastade det. Ett recept som delvis fungerade ville man inte förkasta, samtidigt som man eftersträvade effektivitet och resultat i allt utvecklingssamarbete. I stället för att ställda krav på mottagarländerna att uppfylla så fick de därför i ökad utsträckning vara delaktiga i utformningen av villkor och därmed känna att de hade inflytande i samarbetet. Detta ökade effektiviteten och visade på bättre resultat i stort. Efter omarbetning för ett mer effektivt organisationsrecept, återinstitutionaliserades det således och bibehölls i den svenska biståndsorganisationen.

3.2.2 Konditionalitet ur ett symbolperspektiv

Ur symbolperspektivet kan man se införandet av konditionalitet i biståndssammanhang som att det å ena sidan institutionaliserades som organisationsrecept i en form av en trend som spreds förhållandevis snabbt och introducerades av många givarländer. Å andra sidan rörde det sig här inte om att man ville efterlikna något annat land, utan om möjligheten att påverka utvecklingen globalt efter att en unik möjlighet uppenbarat sig. Det var således inte ur ett märkbart symbolperspektiv som institutionaliseringen tog plats.

Metoden att knyta politiska villkor och konditionalitet till bistånd används fortfarande – om än i något annorlunda form än den ursprungliga. Den har därför inte heller avinstitutionaliserats liksom symbolperspektivet föreskriver. Det vill säga att det inte har försvunnit som organisationsform, även om andra, nya metoder har sett dagens ljus. Utifrån detta har införandet och användningen av politisk konditionalitet i min mening inte några tydligt uttryckliga förklaringar av

institutionalisering utifrån symbolperspektivet, annat än det sätt på vilket metoden spreds som en trend av något nytt när det först antog den globala biståndsarenan.

3.3 Jämställdhetsmålet

När jämställdhetsmålet blev en del av svenskt utvecklingssamarbete 1995 hade man länge diskuterat jämställdhetsaspekter inom biståndet, och tiden var mogen att lagstifta om att göra jämställdhet en profilfråga inom utvecklingsbiståndet.

Jämställdhet är fortsatt idag en del som genomsyrar det svenska utvecklingssamarbetet i allra högsta grad. Efter cirka ett årtionde har jämställdhetsfokus i allt utvecklingssamarbete etablerats och omarbetats liksom varierats inom det svenska biståndet, och är en viktig del av allt svenskt biståndsarbete. Hur kan man då analysera jämställdhetsmålet institutionalisering som organisationsrecept dels utifrån verktygsperspektivet, dels utifrån symbolperspektivet?

3.3.1 Jämställdhetsmålet ur ett verktygsperspektiv

Jämställdhet hade således funnits med i biståndsaspekter och diskussioner i årtionden när det väl introducerades som offentligt biståndsmål i svensk lagstiftning på 1990-talet. Att tiden var inne och att ett märkbart behov fanns för introduktionen av den här typen av organisationsrecept ger verktygsperspektivet tydliga exempel på. Först när jämställdhetsperspektivet diskuterades på global nivå i och med FN:s kvinnokonferens och efter att även andra stora internationella institutioner så som Världsbanken uppmärksammade goda resultat utifrån ett arbetssätt där jämställdhet profilerades, var tiden mogen för en internationell förändring. Positiva resultat följde snart. Receptets effektivitet var synlig i de framgångar som många samarbetsparter upplevde i olika utvecklingssamarbeten. Jämställdhetsperspektivet hade ju även tidigare visat på goda effekter i mottagarlandet då det togs i åtanke inom utvecklingssamarbete. Dess effektivitet samt tidpunkten för dess introduktion förklaras således utifrån verktygsperspektivet som avgörande faktorer för institutionaliseringen.

Någon avinstitutionalisering är inte aktuell när det gäller jämställdhetsperspektivet inom svenskt utvecklingssamarbete. Detta tyder på att jämställdhetsperspektivet är både ett utmejslat och beprövat, liksom ett bevisligen effektivt styrverktyg.

3.3.2 Jämställdhetsmålet ur ett symbolperspektiv

Jämställdhet blev modernt inom biståndsvärlden först när inflytelserika institutioner i världen började marknadsföra det som organisationsrecept. På samma sätt som symbolperspektivet jämför institutionaliseringen av ett

organisationsrecept likt en trend som växer i popularitet ökade också användandet av jämställdhetsfokus i biståndsverksamhet internationellt. Allt fler ville vara med i gemenskapen, och tillhöra den grupp som tog jämställdhetsdiskussionen ett steg längre. Jämställdhetsfokus växte i biståndsretoriken, och introducerades i olika sammanhang och kontexter. Sverige var ett av de länder där jämställdhet diskuterats i biståndssammanhang under en längre tid och var snabbt att hoppa på tåget. Eftersom en jämställdhetsdebatt funnits i Sverige och den svenska biståndsdebatten sedan 1970-talet så kan man fråga sig varför ett jämställdhetsmål inom utvecklingsbiståndet inte fastslagits förrän i mitten på 1990-talet. Den stora kvinnokonferensen i Kina 1995 verkar ha bringat fram jämställdheten på dagordningen, vilket ter sig som en av de stora anledningarna till att Sverige vågade ta steget och föra in jämställdheten på biståndssagendan. Här liknar proceduren mer det händelseförlopp som Røvik beskriver typiskt för symbolperspektivet. Det vill säga att en ny strategi eller ett nytt sätt att organisera och arbeta snabbt introduceras då det kommer på modet - då det är nytt och modernt, och då även andra länder eller inflytelserika organisationer gör på samma sätt.

Jämställdhet som en del av allt svenskt bistånd är fortsatt en stark huvudpunkt i allt svenskt utvecklingssamarbete. Det var således inte någon tillfällig modefluga när det institutionaliserades, utan har i stället brett ut sig samt omformats och omarbetats i sina uttrycksformer otaliga gånger. Det har följaktligen inte avinstitutionaliserats på grund av att det skulle ha förknippats med något gammalt eller förlegat, så som symbolperspektivet tolkar det. Det går därför inte att uttöka någon avinstitutionalisering utifrån symbolperspektivet.

3.4 Diskussion

Strukturanpassningsprogrammets institutionalisering kan ur verktygsperspektivet förklaras utifrån sökandet efter effektiva lösningar för att bygga upp skulddrabbade länders ekonomier. I biståndsretoriken framställdes strukturanpassningen som det mest effektiva sättet att hjälpa de drabbade länderna att återhämta sig. Dock fanns inga studier som visade att metoden genomgående gav goda resultat. En komplettering av symbolperspektivet behövs därför här för att förklara institutionaliseringen av strukturanpassningsprogrammen som organisationsrecept. Utifrån symbolperspektivet introducerades strukturanpassningsprogrammen som en universallösning till alla länder som drabbats i skuldkrisen. Det var en tidstypisk lösning för ett tidstypiskt problem, som snabbt steg i popularitet bland biståndsgivande länder och organisationer med inflytande. Då alla slöt upp bakom de finansiella institutionernas favoritåtgärder så kunde inte heller de som inte trodde på strukturanpassningens lösningar klara sig undan. Snart var i stort sett alla länder involverade i anpassningsprogrammets reformer, antingen som givare eller mottagare.

Avinstitutionaliseringen av strukturanpassningen berodde på att metoden inte gav de effektiva lösningar som samarbetsländerna sökte. Den förkastades därför.

Utifrån den slutsatsen räcker verktygsperspektivets förklaring till varför institutionaliserade organisationsrecept försvinner. Perspektivet behöver inte kompletteras från symbolperspektivets ansats, utan konkurrerar ut analysmodellen i den här kontexten. Symbolperspektivet å sin sida visar på egna förklaringar till varför strukturanpassningsprogrammen slutligen försvann från biståndsorganisationen. Det hade använts under en längre tid och började uppfattas som föråldrat. Det var inte heller längre en typisk lösning för ett tidstypiskt problem, då nya utmaningar på biståndsfronten hade följt skuldskrisen och nu ockuperade biståndsaktörernas problemområde.

Det ökade införandet av *politisk konditionalitet* i biståndsavtalen under 1990-talet förklaras utifrån verktygsperspektivet med att nya lösningar behövdes eftersom olika biståndsformer fortfarande inte gav effektiva resultat. Dessutom erbjöds ett tillfälle att ställa krav på mottagarländernas regeringar som tidigare inte funnits på grund av det kalla krigets maktspel. Den rätta tidpunkten var således inne.

Då metoden endast visade sig ge positiva lösningar kortsiktigt ville man ändå inte förkasta den helt. Den omarbetades så som därför och gav då ökat inflytande till mottagarländerna. Efter positiva resultat har receptet stannat kvar i den svenska biståndsorganisationen. Verktygsperspektivet förklarar således institutionaliseringen och reformeringen av konceptet med politisk konditionalitet som sådant. I det här fallet presenterar eller kompletterar inte symbolperspektivet med någon avgörande förklaring som krävs för institutionaliseringen av politisk konditionalitet i biståndsavtalen. Verktygsperspektivets resonemang står sig på egna ben.

När det slutligen kommer till *jämställdhetsmålet* inom den svenska biståndsorganisationen erbjuder verktygsperspektivet två förklaringar till dess introduktion. Först och främst att det snabbt visade sig vara ett effektivt sätt att främja utveckling och jämställdhet i mottagarländerna. Sedan att det även rörde sig om rätt tidpunkt att introducera en sådan åtgärd. Trots att det länge varit närvarande i biståndsretoriken, var tidpunkten först nu inne för ett större antal länder att ta steget ut och anamma metoden.

Symbolperspektivet visar på viktiga kompletterande förklaringar här. Dels var det först efter FN:s kvinnokonferens och positiva resultat från Världsbanken som Sverige likt så många andra länder introducerade jämställdhetsanknytningen i sitt internationella bistånd. I förhållande till att en jämställdhetsdebatt funnits under en längre tid i den svenska biståndsorganisationen men institutionaliserades först här, tyder på att Sverige först ville se hur andra länder och institutioner tog sig an jämställdhetsaspekten. Det rörde det sig således om en trend och symbol för nytänkande, som länder och organisationer ville vara en del av.

3.4.1 Komplettering eller konkurrent?

Efter att ha visat på hur verktygs- respektive symbolperspektivet analyserar institutionaliseringen av strukturanpassningsprogrammen, politiska villkor i

biståndsavtalen samt jämställdhetsmålet så vänder jag mig till min följdfråga: Ser jag de två perspektiven som konkurrerande eller kompletterande?

I sig är verktygs- och symbolperspektivet konkurrerande eftersom de försöker förklara omvärlden utifrån olika premisser. Medan verktygsperspektivet förklarar organisationsförändringar utifrån strävan om ökad effektivitet så utgår symbolperspektivet från att organisationer vill tillhöra en större grupp där alla gör på samma sätt och vill efterlikna varandra. Där man följer trender och nyheter mer efter hur andra gör, eftersom man inte vill skilja sig från gruppen.

Det går att förklara rationella handlingar och ageranden utifrån verktygsperspektivet, men ibland faller det kort. För det är inte alla gånger som perspektivet kan förklara organisationers ageranden utifrån att söka efter den mest effektiva lösningen. Ibland följer antagningsprocesserna andra former, och här kompletterar symbolperspektivet med sin infallsvinkel. De två perspektiven är således både konkurrerande och kompletterande.

Främst symbolperspektivet erbjuder ett eget resonemang kring strukturanpassningsprogrammets introduktion och försvinnande. Från verktygsperspektivets sida går även en förklaring att göras, dock kompletterar de båda perspektiven varandras tolkningar här. Båda resonemangen redogör för och förklarar programmets institutionalisering och avinstitutionalisering. Således ser jag dem som kompletterande i det här fallet. Det vill säga att även om båda erbjuder förklaringar till procedurerna i det här fallet så utgör det andra perspektivet en så pass stark komplettering att jag inte försökt förklara fallet endast utifrån det ena perspektivet. Ur verktygsperspektivet utgjorde programmen en lösning på ett definierat problem – skuldskrisen – och symbolperspektivet förklarar hur anpassningsprogrammen presenterades som en universallösning.

Rörande införandet av politisk konditionalitet i biståndssamarbete så presenterar verktygsperspektivet tillräckliga förklaringar om institutionaliseringsprocessen. Eftersom de fattiga länderna behövde bistånd och givarländerna hade möjlighet att ställa krav förväntades en positiv utvecklingsförändring. Här krävs ingen komplettering från symbolperspektivet, vilket i det här fallet således helt konkurreras ut som förklaringsmodell.

Både verktygs- och symbolperspektivet kan förklara introduktionen av jämställdhet som fokus i allt svenskt utvecklingsamarbete. Eftersom en förklaring enbart utifrån verktygsperspektivet inte är hållbar, menar jag att det här krävs både ett verktygs- och ett symbolperspektiv. Hade verktygsperspektivets förklaring att effektiva organisationsrecept institutionaliseras när de visat sig effektiva varit tillräcklig, så hade det inte tagit så lång tid för jämställdhet att introduceras officiellt i det svenska biståndsarbetet. Då hade det varit ett biståndsmål långt tidigare. Symbolperspektivets förklarar detta med hur det blev en aktuell fråga då den uppmärksammades av mäktiga institutioner, vilka bland annat Sverige ville efterlikna i sin biståndsorganisation. Jämställdhetsmålet blev då snart verklighet. Här kompletterar åter de två perspektiven varandra. Symbolperspektivets ansats skulle eventuellt räcka som förklaring, men om inte jämställdhetsaspekten gett positiva resultat i biståndsarbetet så är det troligt att en avinstitutionalisering så småningom skett, varför verktygsperspektivet kompletterar.

Jag sammanfattar detta således som att verktygs respektive symbolperspektivet sällan räcker för att enbart förklara institutionaliseringen av de tre organisationsrecepten. Det ena perspektivet måste oftast kompletteras av det andra. Dock finns exempel, i det här fallet konditionalitetsinförandet, där det ena verktyget är tillräckligt.

3.4.2 En organisationsteoretisk ansats till utvecklingssamarbete

Med organisationsteoretiska analysmodeller går det bland annat att förklara institutionella förändringar i omvärlden. Att förklara handlar följaktligen inte om att hitta en enda riktig lösning, utan att se hur man kan vrida och vända på utvecklingen från olika håll och synvinklar. Verktygs- och symbolperspektivet är en möjlighet att göra det på, där man kan vrida och vända på olika organisationsrecept och standarder för att se vad man kan urskilja av de båda analysverktygen.

Av de tre organisationsrecepten jag valt så skulle jämställdhetsmålet kunna argumenteras för att inte vara ett institutionaliserat organisationsrecept, då det inte är en strategi eller organisationsform, utan ett mål med de organisationsrecept som institutionaliseras i biståndsorganisationen. Å andra sidan kan man argumentera för att det är ett institutionaliserat organisationsrecept eftersom det utgör ett slags paket av idéer om hur organisationen (av biståndet) kan göras bättre och effektivare. Det är inte enbart ett mål i sig utan ett medel eller sätt att arbeta mot målet. Dock är kanske strukturanpassningsprogrammen och de politiska villkoren mer tydliga former av arbetsmetoder för att arbeta mot ett mål. I sig utgör de dock alla tre olika former av institutionaliserade organisationsrecept.

På ett sätt kanske biståndsvärlden är ett tacksamt fält för organisationsteoretiska analyser. Här krävs ständigt nya recept och lösningar, eftersom fattigdomen fortfarande finns kvar och det alltid finns nya områden att utveckla. Om utvecklingen tog fäste och fattigdomen försvann i alla fattiga länder så skulle kanske inga nya organisationsrecept behövas. Det sker därför en ständig utveckling mot nya metoder och organisationsformer så länge det finns nya områden att utveckla. För annars kan det ju ibland helt enkelt vara så att det inte finns några konkreta organisationsproblem på ett område, och då sker inte heller någon jakt på nya lösningar. Detta är dock sällan fallet, särskilt i biståndsvärlden.

4 Slutsats

Utifrån organisationsteorins analysmodeller verktygs- respektive symbolperspektivet går det att analysera organisationsförändringar som tog plats inom den svenska biståndsorganisationen under 1990-talet. I denna uppsats fokuseras på strukturanpassningsprogrammen, den ökade användningen av villkor om politiska reformer i biståndsavtal, samt jämställdhetsmålet inom svenskt utvecklingssamarbete.

Introduktionen av både strukturanpassningsprogrammen och jämställdhetsmålet kan på olika sätt förklaras utifrån verktygs- och symbolperspektivet. Verktygsperspektivets effektivitetsförklaring gentemot symbolperspektivets förklaringar om nytänkande och samhörighet krävs för att komplettera varandras förklaringar om de två organisationsformernas institutionaliserande. I det första fallet uppstod ett problem, nämligen skuldkrisen, som krävde en lösning och strukturanpassningsprogrammen var en åtgärd för detta. Världens länder slöt upp bakom de finansiella institutionernas sida för att ta del av deras universallösning till skuldrabbade länder. I det senare fallet fanns ett recept som gav positiva indikationer i undersökningar, men som inte introducerades förrän inflytelserika organisationer som FN anbefalldes det. Här kan skönjas att symbolperspektivets förklaring till viss del kan stå på egna ben.

Införandet av politisk konditionalitet går att förklara enbart utifrån verktygsperspektivet. Tidpunkten var rätt, tron på receptets effektivitet var god och möjligheten hade uppenbarats sig. När det senare inte gav de resultat som man hoppats på omarbetades receptet.

De olika perspektiven kan således både konkurrera med varandra, komplettera varandra, eller rent av stå på egna ben. I regel räcker det dock inte enbart med att förklara institutionaliserandet av ett organisationsrecept enbart utifrån det ena perspektivet. Det andra kompletterar förklaringen, samtidigt som det lägger till ytterligare en dimension. På så sätt kan de även komplettera varandra och konkurrera med varandra på samma gång.

5 Referenser

- Abrahamsson, Bengt (2000) *Organisationsteori. Moderna och klassiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur. 2: a upplagan
- Bakka, Jørgen F. – Fivelsdal, Egil – Lindkvist, Lars (2006) *Organisationsteori: struktur – kultur – processer*. Malmö: Liber AB. 5: e upplagan
- Brunsson, Nils (2006) "Administrative reforms as routines". *Scandinavian Journal of Management*. Volym 22, nummer 3, sid. 243-252
- Brunsson, Nils (1990) "Deciding for responsibility and legitimation: Alternative interpretations of organizational decision-making". *Accounting, Organizations and Society*. Volym 15, nummer 1-2, sid. 47-59
- Burnell, Peter (2002) "Foreign Aid in a Changing World" i Desai, Vandana – Potter, Robert B. [ed.] *The Companion to Development Studies*. London: Arnold
- Cedergren, Jan – Odén, Bertil (1991) *I krisens spår. Förändrat bistånd till de fattigaste länderna i Afrika*. Stockholm: Sida
- Degnbol-Martinussen, John – Engberg-Pedersen, Poul (2003) *Aid. Understanding International Development Cooperation*. London & New York: Zed Books Ltd
- Dodds, Klaus (2002) "The Third World, developing countries, the South, poor countries" i Desai, Vandana – Potter, Robert B. [ed.] *The Companion to Development Studies*. London: Arnold
- Ehrenpris, Dag (1997) "Fungerar biståndet? – en genomgång av 30 års erfarenheter" i Wohlgemuth, Lennart [red.] *Bistånd på utvecklingens villkor*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Ny reviderad upplaga
- Hannan-Andersson, Carolyn (1997) "Jämställdhet mellan kvinnor och män – en förutsättning för effektiv och uthållig utveckling" i Wohlgemuth, Lennart [red.] *Bistånd på utvecklingens villkor*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Ny reviderad upplaga
- Karlström, Bo (1996) *Det omöjliga biståndet. Om underutvecklingens mekanismer och det offentliga biståndets roll*. Stockholm: SNS Förlag
- Killick, Tony (2002) "Aid Conditionality" i Desai, Vandana – Potter, Robert B. [ed.] *The Companion to Development Studies*. London: Arnold
- Larsson, Karl Anders (1994) *Skuldskris - strukturanpassning – bistånd*. Stockholm: Sida
- Larsson, Karl Anders (1997) "Skuldskris – strukturanpassning – bistånd" i Wohlgemuth, Lennart [red.] *Bistånd på utvecklingens villkor*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Ny reviderad upplaga
- March, James G. (1981) "Footnotes on Organizational Change". *Administrative Science Quarterly*. Volym 26, nummer 4, sid. 563-578

- Odén, Bertil (2006) *Biståndets idéhistoria. Från Marshallhjälp till millenniemål*. Lund: Studentlitteratur
- Potter, Robert B. – Binns, Tony – Elliott, Jennifer A. – Smith, David (2004) *Geographies of Development*. Harlow, England: Pearson Education Limited. 2:a upplagan
- Røvik, Kjell Arne (2000) *Moderna organisationer. Trender inom organisationstänkandet vid millennieskiftet*. Malmö: Liber AB
- Simon, David (2002) ”Neo-liberalism, structural adjustment and poverty reduction strategies” i Desai, Vandana – Potter, Robert B. [ed.] *The Companion to Development Studies*. London: Arnold
- Smith, Brian C. (1996) *Understanding Third World Politics: Theories of Political Change and Development*. London: Macmillan
- Stokke, Olav (1995) ”Aid and Political Conditionality: Core Issues and State of the Art” i Stokke, Olav [ed.] *Aid and Political Conditionality*. London: Frank Cass & CO. Ltd.
- Tham, Carl (1997) ”Utveckling och bistånd är politik” i Wohlgemuth, Lennart [red.] *Bistånd på utvecklingens villkor*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Ny reviderad upplaga
- Vikinge, Lars (1997) *Etik och biståndspolitik: en konstruktion av bedömningsgrund för inriktningen av svensk biståndspolitik*. Uppsala: Uppsala universitet
- Vylder, Stefan de (2002) *Utvecklingens drivkrafter*. Stockholm: Forum Syd
- Young, Kate (2002) ”WID, GAD and WAD” i Desai, Vandana – Potter, Robert B. [ed.] *The Companion to Development Studies*. London: Arnold

5.1 Offentligt tryck

Proposition 1995/96: 153

5.2 Elektroniska källor

<http://www.oecd.org/dataoecd/23/34/37954893.pdf> 2007-08-10

http://www.oecd.org/document/45/0,3343,en_2649_33721_2093101_1_1_1_1,00.html 2007-08-10